

ТЪЛКУВАТЕЛНО РЕШЕНИЕ

№ 1

София, 4 февруари 2013 година

Върховният касационен съд на Република България, ОБЩО СЪБРАНИЕ НА НАКАЗАТЕЛНАТА КОЛЕГИЯ в съдебно заседание на деветнадесети юни две хиляди и дванадесета година в състав:

ПРЕДСЕДАТЕЛ: ГРОЗДАН ИЛИЕВ

ПРЕДСЕДАТЕЛИ НА ОТДЕЛЕНИЯ:

ЕЛИЯНА КАРАГЪЗОВА, ИВАН НЕДЕВ, ТАТЯНА КЪНЧЕВА

ЧЛЕНОВЕ:

ПЛАМЕН ТОМОВ

ЕЛЕНА ВЕЛИЧКОВА

ЛИДИЯ СТОЯНОВА

ЕВЕЛИНА СТОЯНОВА

ЛИЛЯНА МЕТОДИЕВА

САША РАДАНОВА

ВЕРОНИКА ИМОВА

КРАСИМИР ХАРАЛАМПИЕВ

РУЖЕНА КЕРАНОВА

ФИДАНКА ПЕНЕВА

ЕЛЕНА АВДЕВА

НИКОЛАЙ ДЪРМОНСКИ

КАПКА КОСТОВА

БИЛЯНА ЧОЧЕВА

ЦВЕТИНКА ПАШКУНОВА

БЛАГА ИВАНОВА

ЖАНИНА НАЧЕВА

ПАВЛИНА ПАНОВА

СЕВДАЛИН МАВРОВ

ТЕОДОРА СТАМБОЛОВА

МИНА ТОПУЗОВА

ДАНИЕЛА АТАНАСОВА

БИСЕР ТРОЯНОВ

ПЛАМЕН ПЕТКОВ

КРАСИМИР ШЕКЕРДЖИЕВ

с участието на секретаря Румяна Виденова

сложи на разглеждане тълкувателно дело № 2 по описа за 2012 година, докладвано от съдиите **Вероника Имова** и **Цветинка Пашкунова** по т. 1 и т. 2, и съдия **Капка Костова** по т. 3

Председателят на Върховния касационен съд на Република България е направил искане до Общото събрание на Наказателната колегия на Върховния касационен съд за издаване на тълкувателно решение по някои противоречиви становища на съдилищата, свързани с разглеждането на гражданския иск в наказателния процес при настъпване на някое от основанията по чл. 79, ал. 1 от НК за погасяване на наказателното

преследване поради изтекла давност, последвала амнистия или настъпила смърт на дееца, като отговори на следните въпроси:

1. Съдът дължи ли произнасяне по приетия за съвместно разглеждане в наказателния процес граждански иск от пострадалите, когато в хода на първоинстанционното разглеждане на делото настъпи някое от основанията по чл. 79, ал. 1 от НК?

2. Как следва да се произнесат по гражданския иск въззивната и касационната инстанции, ако тези основания настъпят при разглеждане на делото в тези инстанции?

3. При констатиране наличието на някое от основанията по чл. 79, ал. 1 от НК и/или изтичане на петгодишната погасителна давност по чл. 110 от ЗЗД по отношение на претенцията за обезвреда, как следва да се произнесе наказателният съд – с отхвърляне на иска по същество или с прекратяване на производството в тази му част?

Общото събрание на наказателната колегия на Върховния касационен съд на Република България, в рамките на функциите си по осъществяване на върховен съдебен надзор за точно и еднакво прилагане на законите от всички съдилища, съгласно чл. 124 от Конституцията на Република България (КРБ) и в рамките на правомощията си по чл. 124, ал. 1 от Закона за съдебната власт (ЗСВ), при съобразяване на становищата на участващите по делото лица по чл. 129, ал. 1 и ал. 2 от същия закон, за да се произнесе, взе предвид следното:

Констатираната противоречива съдебна практика по приложение на законовите разпоредби, свързани със съдбата на гражданския иск, надлежно приет за съвместно разглеждане в наказателния процес, при настъпване на някое от основанията за погасяване на наказателното преследване, посочени в чл. 79, ал. 1 от НК, се свежда до две основни становища: съдът дължи произнасяне по гражданския иск, независимо от настъпилите основания за погасяване на наказателното преследване срещу подсъдимия и второто – след прекратяване на наказателното производство поради настъпване на някое от тези основания, съдът не може да се занимава с приетия граждански иск.

Въпросът за разглеждането на гражданския иск в наказателния процес, при настъпване на основанията за погасяване на наказателното преследване - изтекла давност, последвала амнистия или смърт на дееца, трябва да бъде изяснен в съответствие с утвърдените в теорията и практиката принципни положения за правната природа на гражданската претенция в наказателното производство, при съблюдаване на новите правила за статута на пострадалия

от престъпление, въведени с НПК /обн. ДВ, бр. 86/28.10.2005 г., в сила от 29.04.2006 г./ и зачитане на международните актове и решенията на Европейския съд по правата на човека /ЕСПЧОС/, свързани с тяхното прилагане.

Според разпоредбите на чл. 45 - чл. 54 ЗЗД, определящи границите на деликтната отговорност, всеки е длъжен да поправи вредите, които виновно е причинил другиму. Когато вредоносната дейност представлява престъпление по смисъла на чл. 9, ал. 1 НК, то винаги е и деликт. Поради това качество на престъплението, то е източник и на облигационно правоотношение, и пострадалият или неговите наследници, както и юридическите лица, претърпели вреди от престъплението, са процесуално легитимирани да предявят в съдебната фаза на наказателното производство граждански иск за обезщетение на вредите от престъплението и да бъдат конституирани като граждански ищци.

От юридическия факт на извършеното деяние, в което се изразява престъплението, възниква материално наказателно правоотношение между държавата и дееца, по което държавата е носител на правото да реализира неговата наказателна отговорност, чрез наказателно преследване, налагане на наказание и изпълнението му. Едновременно с това същият юридически факт създава деликтно правоотношение, по което увреденото лице – пострадалият от престъплението, което е и деликт, е носител на субективното право на обезвреда от причинителя на вредата, спрямо когото е повдигнато и внесено обвинение в съда за извършеното престъпление.

В правната теория и в съдебната практика, съгласно ПП № 9-61 г. на ВС, изм. с ПП № 7-87 на ВС е прието, че основанието на граждански иск в наказателния процес е деянието, предмет на обвинението. Следователно деянието е общото правно основание за възникване едновременно на две материалноправни отношения, предпоставящи наказателната и гражданската отговорност за неговия извършител. Правното средство за установяване на тяхната наличност и съдържание при осъществено престъпление е наказателният процес.

Поради общия предмет на доказване в наказателното производство на двата вида отговорности, търсени от обвиняемото лице, нормите, регламентиращи наказателния процес и свързаните с него наказателнопроцесуални правоотношения дават едновременно защита и санкция по всяко от двете паралелно съществуващи материални правоотношения- това за реализиране на наказателната отговорност за престъплението и другото - за поправяне на виновно причинените от деянието вреди.

Логическа последица е заключението, че когато по правилата на чл. 84 - чл. 88 НПК е приет за разглеждане граждански иск в наказателния процес, редът и условията, съгласно които се осъществява охраната на субективното право на гражданите и юридическите лица за обезщетяване на вредите от престъпното деяние, не следва да бъдат поставяни в зависимост от ограниченията на предвидената процедура, във връзка с прилагането на закона относно преследваната наказателна отговорност. Защитата на материалното право по тези две правоотношения има напълно самостоятелен характер, макар и реализирането ѝ да е в рамките на едно производство.

За пръв път в новия НПК /обн. ДВ, бр. 86/28.10.2005 г., в сила от 29.04.2006 г./ лицето, което има качество на пострададвал от престъплението е изведено като отделна фигура в досъдебната фаза на наказателния процес, с оглед на систематичното място на Глава осма, Раздел I на НПК в Част първа „Общи правила“ на процесуалния кодекс, съдържаща нормативната уредба на всички останали субекти в наказателното производство. Изчерпателно е регламентиран и неговият статут. При изрично направено искане на пострадалия да участва в разследването, той се ползва от предвидените в чл. 75 НПК права - да бъде уведомен за правата си в наказателния процес, да получи защита за своята сигурност и тази на близките си, да бъде информиран за хода на наказателното производство и да участва в него съгласно установеното в НПК, да прави искания, бележки и възражения, да обжалва актовете, които водят до прекратяване или спиране на наказателното производство, да има повереник.

Конституиран в качеството на граждански ищец на основание приетия за съвместно разглеждане граждански иск, пострадалият става субект и в съдебната фаза на наказателния процес, носител на права и задължения, съгласно чл. 87 НПК, необходими му да докаже основанието и размера на иска си. Той придобива самостоятелна процесуална възможност да брани законните си интереси, включително е носител на правото на разглеждане на делото в разумен срок, гарантирано му от чл. 6, §.1 на Конвенцията за защита на правата на човека и основните свободи /КЗПЧОС/.

Според чл. 16, т. т. 1 и 2 от Директива 2012/29/EU на Европейския парламент и на Съвета от 25.10.2012 год. за установяване на минимални стандарти за правата, подкрепата и защитата на жертвите на престъпления, и за замяна на Рамковото решение (2001/220/ПВР) на Съвета на Европейския съюз /ЕС/ от 15.03.2001 г. относно правното положение на пострадалите от престъпления в наказателния процес, която е в сила от 14.11.2012 год., националните законодателства трябва да осигурят най-благоприятния режим за обезвреда на пострадалото лице. Освен значението си на акт, задължаващ законодателния орган да въведе предвидените в него принципни

положения и правила в наказателното нормотворчество, чрез транспонирането им до 16.11.2015 год., Директивата има и ръководно значение при тълкуването, и прилагането на действащите наказателни норми от правораздавателните органи относно положението на пострадалия в наказателния процес. Тези изисквания са удовлетворени с института на гражданския иск в наказателния процес, защото пострадалият има право на достъп до съда, разглеждащ наказателното обвинение. Режимът по НПК има приоритетно приложение спрямо интересите на пострадалия, защото: в наказателния процес той не заплаща първоначална държавна такса върху цената на исковата претенция, каквато се дължи за завеждането на граждански иск по реда на ГПК; ползва се от доказателствените усилия на органа, върху който по закон е възложена доказателствената тежест за установяване на обстоятелствата на обвинението, а следователно и на основанията на гражданския иск и неговия размер; за доказване на иска в наказателния процес липсват ограниченията при допускането на доказателствените средства, предвидени в ГПК; спестяват се време и средства. По този начин на пострадалия се осигурява и възможността да получи произнасяне по претенцията за обезвреда от престъплението преди да е изтекла предвидената в закона петгодишна давност, която на основание чл. 115, б. "ж" ЗЗД спира единствено докато трае съдебният процес относно вземането и е по-кратка от давността за наказателно преследване. При неразумно продължаващ по време наказателен процес в предходната процесуална фаза съществува опасност този срок да изтече преди възможността за предявяване на иска по общия ред пред граждански съд. Спазва се и принципът за разглеждане на делото в разумен срок, защото носителят на претенцията няма да води второ дело и пред гражданския съд за същото вземане. Искът му ще бъде разгледан само в рамките на едно производство, поради което съгласно чл. 16, т. 1 от Директива 2012/29/EU на Европейския парламент и на Съвета от 25.10.2012 год. за установяване на минимални стандарти за правата, подкрепата и защитата на жертвите на престъпления, и за замяна на Рамковото решение (2001/220/ПВР) на Съвета на ЕС от 15.03.2001 г., пострадалият ще се ползва от решение за обезщетение от извършителя, постановено в разумен срок в наказателния процес. Позитивите от упражняването на този институт са и за дейността на съда. Те водят до ефективно правосъдие - спестяват се човешки и материални ресурси за два процеса, третиращи едно и също увреждащо деяние.

В този смисъл е и практиката на ЕСПЧ по чл. 6, § 1 от КЗПЧОС. Съдът в Страсбург е категоричен, че е налице нарушение на правото на ефективен достъп до съд, когато прекратяването на наказателното производство и произтичащото от това неразглеждане на искове на

граждански страни са се дължали на неоправдана забава на надлежните държавни органи. Всяко лице, при определяне на неговите граждански права и задължения, има правото на справедливо и публично разглеждане в рамките на основателен период от време от независим и безпристрастен съд, установен от закона. Европейският съд по правата на човека приема, че когато вътрешният ред осигурява на пострадалите средство за компенсация, като например предявяване на граждански иск в рамките на наказателното производство, държавата има задължението да създаде необходимата сигурност да се ползват с фундаменталните гаранции на чл. 6 от Конвенцията.¹

Правната природа на гражданския иск в наказателния процес го определя като институт на наказателнопроцесуалното право, като нормите на ГПК намират субсидиарно приложение в случаите, когато липсват специални предписания по НПК /чл. 88, ал. 1 НПК/. Той е инструмент за установяване на основанието и съдържанието на гражданската отговорност, и за реализиране на претенцията за обезвреда в рамките на възникналото материално правоотношение между пострадалия от престъплението и дееца. Създаден е в изпълнение на задължението на държавата към гражданите да им осигури най-пряк път на защита при увредени имуществени и неимуществени интереси, които не са следствие от възникнали в гражданския оборот при сделки, неоснователно обогатяване и деликт облигационни отношения, а са причинени в резултат на извършено престъпно посегателство.

От обстоятелството, че гражданският ищец встъпва в наказателния процес, за да отстоява своето искане за обезщетение на причинените с престъплението вреди, той трябва да съобразява цялата своя процесуална активност с разпоредбите на НПК. За доказване на претенцията си ищецът има право да използва само средствата, предвидени в НПК. Материята на доказване /предмет на доказване, тежест на доказване, представяне и допускане на доказателствените материали, видове доказателства и доказателствени средства/ е уредена в НПК и в тази област не намират приложение правилата на гражданското съдопроизводство.

Следователно, недопустимо е изменение на основанието на предявената претенция, доколкото то е предопределено от фактическото обвинение, очертано в прокурорския акт; не е нужно да се представят такива доказателствени материали, каквито предвижда ГПК; невъзможно е депозиране на искания, чужди на природата на наказателния процес

1. делото Анагностопулос срещу Гърция, номер 54589/00, пар. 31 и 32, 3-ти април 2003 год., делото Атанасова срещу България, номер 72001/01, пар. 36-47, 31-ви октомври 2008 год., делото Гусис срещу Гърция, номер 8863/03, пар. 34 и 35, 29-ти март 2007 год. , делото Динчев срещу България, номер 23057/03/ пар. 31, 41 и 48, 22-ри януари 2009 год.

/предварително изпълнение на присъдата по отношение на гражданския иск, спиране на производството на предвидени в ГПК основания, позоваване на източници с презумптивна доказателствена сила, предявяване на насрещен иск, съединяване на иски, допускане на подпомагаща или контролираща страна/.

Обвързаността на гражданския иск с наказателния процес не е абсолютна и задължителна, доколкото неговото предявяване срещу лицето, спрямо което е повдигнато обвинение с внесения прокурорски акт за извършено престъпление, е само процесуална възможност в съдебната фаза на производството и не е конститутивен елемент за съществуването му. Тази особеност на гражданския иск обосновава неговия акцесорен характер и сочи на адхезионност на наказателния процес.

Веднъж приет за съвместно разглеждане обаче, гражданският иск придобива своя самостоятелност и не трябва да бъде подценяван, да се възприема като такъв с второстепенно и маловажно значение. Компетентният съдебен орган, по искане на страните и сам, в изпълнение на принципа за официалното начало, е длъжен да събира всички доказателства за наличието на гражданска отговорност; да прояви необходимата активност за разкриване на обективната истина във визираната насока; да изследва обстоятелствата, свързани с основанията и размера на гражданската претенция; вредите /имуществени и неимуществени/ произхождат ли пряко от престъплението; да мотивира убедително акта в тази част. Действително акцесорният характер на гражданския иск в наказателния процес предпоставя неговата зависимост от решаването на въпросите, свързани с обвинението, поради което и той поначало споделя съдбата му. Когато подсъдимият бъде оправдан, понеже не се установява описаното в обвинителния акт или частната тъжба деяние да е извършено противоправно или виновно, или не е доказано авторството на същото, предявената гражданско-правна претенция ще бъде отхвърлена.

Гражданска отговорност в наказателния процес обаче може да бъде потърсена и без да е установена наказателна отговорност на деца. Такива са случаите, при които не е изключен гражданският деликт: престъпна обективна или субективна несъставомерност на инкриминираното деяние; при последвал закон за амнистия; съответно при погасена наказателна отговорност, поради изтичане на предвидената в НК давност; както и при освобождаване от наказателна отговорност. Изложените съображения предопределят правомощието на наказателния съд да се произнесе по гражданския иск, приет за съвместно разглеждане, не само при осъдителни, но и при оправдателни присъди, като го задължава да реализира необходимите процесуални действия съгласно нормативните изисквания и данните по делото, и да постанови законосъобразен и обоснован съдебен акт

в частта за гражданско-правната претенция. Както при уважаване, така и при отхвърляне на гражданския иск, съдът трябва мотивирано да посочи обстоятелствата, които са дали основание да направи съответните изводи.

Компетентността на всички съдебни инстанции в съответните етапи на съдебната фаза на наказателния процес включва отделно произнасяне по гражданския иск, независимо от въпросите, разисквани във връзка с наказателната отговорност в присъдата, респективно в решението. Този разум на законодателя е изрично обективизиран в чл. 301, ал.1, т.т. 1, 10 и ал. 3 НПК в първата инстанция; в чл. 337, ал. 3 НПК във въззивната инстанция; и в чл. 354, ал. 2, т. 5 НПК в касационната инстанция.

Логиката на императивните предписания на чл. 307 НПК, съответно на чл. 334, т. т. 1-3, т. 6, вр. чл. 317, вр. чл. 307 НПК, както и на чл. 354, ал. 1, т. 1, т.т. 3-4, вр. ал. 2, т. 5 НПК е последователна за вменяване на задължение на решаващия съд за произнасяне по гражданския иск и тогава, когато са налице материалноправните предпоставки за погасяване на наказателната отговорност, в хипотезите на направено волеизявление на подсъдимия по чл. 24, ал. 2, вр. ал.1, т. 2 и т. 3 НПК.

1. В контекста на изложените принципни положения следва да бъде разискван и даден отговор на въпроса—съдът дължи ли произнасяне по приетия за съвместно разглеждане в наказателния процес граждански иск от пострадалите, когато в хода на първоинстанционното разглеждане на делото и преди постановяване на присъдата, съдът прекрати наказателното производство, поради настъпване основанията по чл. 79, ал. 1 НК.

Съгласно разпоредбата на чл. 79, ал. 1 от НК, намираща се в Глава IX "Погасяване на наказателното преследване и на наложеното наказание", наказателното преследване се изключва при смърт на дееца, изтичане на предвидената в закона давност или когато е последвала амнистия.

При смърт на дееца липсва наказателноотговорно лице по материалното правоотношение с държавата. При давността е изтекъл определеният от законодателя срок, след който той приема, че поради твърде закъснялото във времето наказателно преследване, се губи смисълът на неговото предупредително и възпитателно въздействие върху дееца и върху останалите граждани. При амнистията се заличават или престъпния характер на деянието или последиците от осъждането. В трите хипотези се заличават само наказателноправните последици от извършеното деяние, докато гражданскоправните остават, тъй като деликтът съществува в правния мир и въпросът за отговорността за обезщетяване на причинените с него вреди трябва да бъде решен, при положение, че давността за вземането не е изтекла.

Давността в гражданското право, респективно тази за непозволеното увреждане по чл. 114, ал. 3, вр. чл. 110 ЗЗД, не познава абсолютен срок за погасяване на правото на иск за обезщетение. Когато гражданският иск е приет за съвместно разглеждане в наказателния процес на основание чл. 88, ал.1 НПК, поради отсъствие на специални правила, действа гражданско-правната уредба за давността спрямо вземането. Съгласно нормата на чл. 115, б. "ж" ЗЗД и дадените указания в ТР № 5 от 05.04.2006 г. на ОСГК и ОСТК по т. д. № 5/2005 г., давността спира при предявяване на гражданския иск и докато трае съдебният процес, а според предписаното в чл. 116, б. "б" ЗЗД, давността се смята за прекъсната, с предявяване на граждански иск, на възражение или искане за започване на помирително производство, но при условие, че същите бъдат уважени.

Следователно ако се приеме, че при прекратяване на наказателното производство по реда на чл. 289, ал. 1, вр. чл. 24, ал. 1, т. т. 2 - 4 НПК, вр. чл. 79, ал.1 НК, първоинстанционният съд прекрати и производството по предявения и приет за съвместно разглеждане в процеса граждански иск, то конституираният граждански ищец може да се ползва само от спиращото действие на давността по чл. 115, б. "ж" ЗЗД, но не и от предвидените в чл. 116, б."б" ЗЗД правни последици. Това поставя пострадалия от престъпление пред обективната невъзможност да организира и упражни правото на иск за обезщетение, по общия ред пред граждански съд, в оставащия период от време на предвидената в закона петгодишна давност, в случаите на прекомерно забавяне на разглеждането на делото в досъдебното производство, спрямо което са неприложими разпоредбите на чл. 115, б. "ж" и чл. 116, б. "б" ЗЗД.

Аргументи в подкрепа на необходимостта от разглеждане на гражданския иск от първоинстанционния съд, при настъпване на основанията за погасяване на наказателното преследване по чл. 79, ал. 1 НК - при изтекла давност, последвала амнистия или смърт, се съдържат и в диспозитивния характер на правото на обезвреда. Гражданският ищец може да поддържа иска, да изменя неговия размер, да го оттегля или да се откаже от него. Това право не може да бъде ограничавано в зависимост от едностранно изразената воля на някоя от останалите страни, включително и когато законът оправомощава подсъдимия да поиска прекратяване на наказателното производство в случаите по чл. 24, ал. 2, вр. чл. 79, ал. 1 НК, защото основанията за погасяване на наказателната отговорност не са основания и за погасяване на субективното материално право на обезщетение от непозволено увреждане по чл. 45 - чл. 54 ЗЗД, носител на което е пострадалият от престъплението, или неговите наследници.

Принцип в правото е, че всяко едно ограничение на права почива на основата на закона, като преследваната цел трябва да е адекватна на предвиденото в закона ограничение. В НПК липсва изрична норма, която да ограничава правото на пострадалия да получи защита и санкция в наказателния процес чрез института на гражданския иск, независимо от възникналите пред първоинстанционния съд основания за неговото прекратяване относно търсенето на наказателната отговорност. НПК предоставя право на обвиняемия /подсъдимия/, съгласно чл. 24, ал. 2, вр. с ал. 1, т. 2 и т. 3 НПК, да поиска прекратяване на наказателното производство във всеки негов стадий, когато е настъпило някое от основанията по чл. 79, ал. 1, т.т. 2 и 3 НК. При упражняване на това си право той едностранно може да повлияе само върху съдбата на производството в наказателната му част, но не и по отношение на висиящността на производството в частта относно разглеждането на гражданския иск. В противен случай, ако само по волята на подсъдимия се прекрати производството и в гражданската му част, той ще се разпореди с чуждо право - правото на иск на друга равнопоставена страна в процеса, която е единствено процесуално легитимирана да се разпорежда с правото на иск. Следователно, гражданският иск подлежи на разглеждане отделно от наказателната отговорност на подсъдимия и самостоятелността му в наказателния процес е обусловена и гарантирана от действащите правни норми в НПК, чието съдържание не създава повод за различна интерпретация при правоприлагането.

Логическа последица от това са предписанията на чл. 250, ал. 2 и на чл. 289, ал. 3 НПК, които вменяват задължение на съда за отмяна на наложените на подсъдимия мерки за процесуална принуда, а по отношение на мярката за обезпечаване на гражданския иск, само при условие, че основанието за нейното вземане е отпаднало. В цитираните разпоредби имплицитно е заложена волята на законодателя, че развитието на производството по гражданската претенция, не е обвързано с процесуалните действия на първостепенния съд по прекратяване на производството по наказателното обвинение, в случаите на чл. 24, ал. 1, т. т. 2 - 4 от НПК, вр. чл. 79, ал. 1 НК.

При отчитането на тези положения, очертаващи правната природа на института на гражданския иск, следва да се приеме, че веднъж приет за съвместно разглеждане в наказателния процес, искът трябва да получи произнасяне, освен ако съдебното производство не бъде прекратено. В този случай "гражданският иск не се разглежда, но може да се предяви пред гражданския съд", както изрично предвижда чл. 88, ал. 3 НПК, намиращ се в „Общите правила“ на НПК. От систематическото, граматическо и

логическо тълкуване на цитирания текст с нормите, предвиждащи основанията за прекратяване на съдебното производство в глава “Съдебно производство”, Част четвърта на НПК се извежда, че това правило обхваща единствено хипотезите по чл. 249 НПК и чл. 288 НПК. Разпоредбата на чл. 249 НПК е относима за етап на съдебното производство, предхождащ приемането на гражданския иск - подготвителни действия за разглеждане на делото в съдебно заседание и сочи на допуснати отстраними съществени процесуални нарушения в досъдебната фаза, ограничили правата на обвиняемия, на неговия защитник, на пострадалия или на неговите наследници, предпоставящи прекратяване на съдебното производство и връщане делото на прокурора. Предвидените в чл. 288 НПК основания касаят правомощия на първоинстанционния съд за прекратяване на съдебното производство и връщане на делото на съответния прокурор, при допуснати съществени нарушения на процесуалните правила, накърняващи правата на обвиняемия или на неговия защитник, или при установяване, че престъплението подлежи на разглеждане от друг родово компетентен съд. Тези основания са извън обсега на визираните в чл. 79, ал. 1 НК, погасяващи наказателната отговорност.

Изложените съображения мотивират Общото събрание на Наказателната колегия на ВКС да приеме, че когато в хода на първоинстанционното разглеждане на делото и преди постановяване на присъдата, съдът прекрати наказателното производство, поради настъпване основанията по чл. 79, ал. 1 НК, той дължи произнасяне по гражданския иск.

Разглеждането на предявената и приета гражданскоправна претенция продължава по правилата на НПК, а доколкото в него няма съответни правила, се прилага Гражданският процесуален кодекс /чл. 88, ал. 1 НПК/. В производството по наказателните дела от общ характер участието на прокурора, съгласно чл. 268 и чл. 271, ал. 2, т. 1 НПК, е задължително. В процеса на доказване на основанието и размера на иска, гражданският ищец чрез предвидените в НПК доказателствени способности и средства установява очертаните в рамките на обвинителния акт фактически обстоятелства, правнозначими за търсената деликтна отговорност.¹

1. ПП на ВС № 1 от 7.II.1955 г., изм. с ПП на ВС № 7/87 г., съгласно което : „Гражданският иск може да се приеме за съвместно разглеждане с наказателния процес само за вредите, които са последвали от деянието, предмет на обвинителния акт.”; ПП на ВС № 9 от 25.XII.1961 г., изм. с ПП на ВС № 7/87 г., указа : „Основанието на гражданския иск в наказателния процес е деянието, предмет на обвинението.”, поради което с ПП на ВС № 7 от 4.XI.1985 г. по н. д. № 4/85 г. се изясни, че: „Обезпечаването на възстановяването на имуществените вреди е възможно не само когато те са елемент на престъпния състав, ...но и когато не са такъв елемент, защото законът не прави разлика в тези насоки.”

Лицето - ответник по претенцията за обезвреда може да оспорва фактите, сочеши на извършено от него непозволено увреждане и подкрепящите ги доказателства, да навежда правоизключващи, правопрекратяващи и правопогасяващи основанията за иска обстоятелства.

Първоинстанционният съд се произнася по предявения и приет за разглеждане граждански иск с присъда, при постановяването на която обсъжда и решава има ли извършено деяние и кой е неговият автор, да се уважи ли претенцията за обезвреда и в какъв размер. В рамките на разискваните въпроси съдът формира вътрешно убеждение по предпоставящия гражданската отговорност деликт по чл. 45 ЗЗД, представляващ сложен фактически състав, елементи на който са: деянието /действие или бездействие/, вредата, противоправността на деянието, причинната връзка и вината.

2. При настъпване на основанията по чл. 79, ал. 1 НК при разглеждане на делото пред въззивната и касационна инстанция, съдът дължи произнасяне и по предявения и приет за съвместно разглеждане в наказателния процес граждански иск.

В Глава ХХІ - „Въззивно производство“, както и в Глава ХХІІІ - „Касационно производство“ на НПК липсва изрична разпоредба, уреждаща компетентността на съда при възникнали основания по чл. 79, ал. 1 НК, в случаите на направено от подсъдимия волеизявление за прекратяване на наказателното производство, съгласно чл. 24, ал. 1, т. 2 и т. 3 НПК.

Във въззивното производство, според действащото законодателство съдът има правомощието да отмени присъдата и да прекрати наказателното производство, в случаите по чл. 334, т. 4 НПК. Аналогично е правомощието на съда в касационното производство, съгласно процесуалната норма на чл. 354, ал.1 т. 2 НПК – да отмени присъдата или решението и да прекрати наказателното производство.

Изложените принципни съображения за самостоятелността на гражданския иск в наказателния процес мотивират заключение, че при инстанционната проверка правилността на присъдата, съответно на решението и в гражданската им част, основанията за погасяване на наказателната отговорност няма да доведат автоматично и до прекратяване на производството по приетия за съвместно разглеждане граждански иск.

Наложителността от произнасяне на въззивната /касационна/ инстанция по приетата претенция за обезвреда е обусловена и от наличието на съдебен акт, постановен при реализирана от компетентния орган процесуална и доказателствена дейност - предмет на съдебен контрол, при упражнено право на жалба или протест от страните в процеса.

С първоинстанционната присъда и въззивното решение вече е налице произнасяне по въпроса за това извършено ли е деянието от дееца и виновно ли е то, като е ангажирана или не неговата наказателна и гражданска отговорност. С оглед даденото тълкуване в Постановление № 9/1961 г. на Пленума на ВС, че основаниято на гражданския иск в наказателния процес е деянието, а не престъплението, то дори съдът да не може да се произнесе по въпроса дали деянието е престъпление, остава задължението му да вземе отношение по въпроса дали не е деликт, от който произтича гражданска отговорност. Това е улеснено предвид наличното вече произнасяне от първоинстанционния, респективно от въззивния съд, които са извършили изискуемите се действия по събиране и проверка на доказателствата, релевантни както досежно наказателната, така и за гражданската отговорност на дееца.

Съществува процесуална възможност да се изяснят всички обстоятелства, които определят основаниято и размера на гражданската отговорност, поради което въззивният /касационен/ съд е длъжен да се произнесе и по гражданския иск, още повече, че въззивната инстанция /втора първа инстанция по същество/ има правомощия да събира доказателства и да установява нови фактически положения, включително само по отношение на гражданската отговорност.

Възприемането на обратната теза за предпоставено от прекратяването на наказателното производство по чл. 334, т. 4, вр. чл. 24, ал. 1, т.т. 2- 4 НПК и по чл. 354, ал.1, т. 2, вр. чл. 24, ал. 1, т.т. 2-4 НПК, прекратяване и на производството по гражданския иск, означава да се възпрепятства използването на приобщените по делото доказателства от първата и въззивна инстанция, и да се обезсмисли извършената от тях процесуална дейност, която повторно трябва да бъде осъществена от друг /граждански/ съд. Това неизбежно води до необходимост от нови доказателствени усилия от гражданския ищец, които той вече е положил пред наказателния съд, а понякога и до невъзможност от представянето на нужните доказателства.

Обсъжданата теза за развитие на процеса е несъответна на преследваните в наказателното правораздаване процесуална икономия и икономия на разноските на гражданите, и на съда. Институтът на гражданския иск в наказателното производство позволява на лицето, което е пострадало от престъплението да се възползва от предоставените му права да получи удовлетворение на своята гражданска претенция, без да е необходимо да води друг (втори) граждански процес. По този начин жертвата от престъпление спестява време, разноски, а съдебната институция – спестява

човешки и материални ресурси за два процеса, третиращи едно и също увреждащо деяние, когато наказателният процес е достигнал в развитието си до въззивен (касационен) стадий.

Трябва да се постави акцент и на обстоятелството, че отмяната на присъдата, респективно на решението в гражданската част с прекратяване на производството би довело и до ограничаване на предоставеното на гражданския ищец от наказателно-процесуалния закон право на жалба. Невъзможността контролната инстанция да се произнесе относно правилността на обжалвания съдебен акт в гражданската му част за последиците от деликта, лишава гражданския ищец от правото му да получи защита пред по-горен съд, накърнява принципа на равенство на страните в процеса и противоречи на чл. 122 от Конституцията на Република България.

Произнасянето по гражданския иск от въззивната и касационна инстанции изключва и опасността от изтичане на давностния срок по чл. 114, вр. чл. 110 ЗЗД, погасяващ правото на иск относно вземането и гарантира на пострадалия, конституиран в качеството на граждански ищец, достъп до съд и разглеждане на претенцията за обезвреда в разумен срок.

Според чл. 6, § 1 от Конвенцията за защита на правата на човека и основните свободи (КЗПЧОС) изискването за „разумна“ продължителност на процеса касае не само наказателното, но и гражданското производство.

Ако разглеждан в рамките на наказателна процедура граждански иск бъде прекратен във въззивната или касационната инстанция, и впоследствие предявен пред граждански съд, то висока е степента на вероятност искът да не получи произнасяне в „разумен срок“. Вина за това при всички случаи ще бъде търсена и открита в действията на националните правосъдни органи, които не са гарантирали това право на гражданския ищец.

Затова продължаването на производството по гражданския иск пред въззивната, съответно пред касационната инстанция, при прекратяване на производството в наказателната му част, ще обезпечи разглеждането на иска в разумен срок и ще преодолее необоснованата продължителност на процеса, особено при изтекла погасителна давност /чл. 79, ал. 1, т. 2 НК/. Не може да се очаква в случаите, при които гражданският иск е бил приет за съвместно разглеждане и по същия е налице произнасяне със съдебен акт, при изтичане на абсолютната давност за наказателно преследване пред въззивната или касационна инстанции, от жертвата на престъпното посегателство да се изисква да предяви нова претенция пред гражданските юрисдикции, с която да поиска обезщетяване за причинените ѝ вреди. Ангажирането на подобна процедура ще обуслови необходимост от ново събиране на доказателства, тежестта за което ще лежи изцяло на пострадалия и ще създаде изключителни затруднения при установяване на отговорността на дееца, в последващ

период, значително отдалечен от деликта. Това според ЕСПЧ обосновава нарушение на предоставеното на лицата, засегнати от престъпления, ефективно право на достъп до съд.

При упражняване на правото на жалба или протест пред контролните /въззивна и касационна/ инстанции, в хода на което настъпят основанията по чл. 24, ал. 1, т.т. 2-4 НПК, вр. чл. 79, ал. 1 НК, производството продължава по правилата на НПК, с участието на прокурора, съгласно установеното в чл. 329, ал. 1 НПК и чл. 353, ал. 2 НПК.

В обсега на инстанционната проверка въззивният съд има право и задължение да се произнесе и досежно гражданския иск в процеса, при условията на чл. 337, ал. 3 НПК, която хипотеза ще е налице не само когато присъдата на първата инстанция е предмет на проверка по жалба на страните само в гражданскоправната ѝ част, но и при прекратяване на производството по повдигнатото срещу подсъдимия наказателно обвинение в тази инстанция. Следователно, когато няма приет за съвместно разглеждане граждански иск в наказателния процес, при настъпване на основанията по чл. 24, ал.1, т.т. 2-4 НПК, вр. чл. 79, ал.1 НК, въззивният съд отменя първоинстанционната присъда и прекратява наказателното производство. В случаите обаче на предявена и приета по надлежния ред претенция за обезвреда, при наличието на посочените погасяващи наказателната отговорност основания, компетентният орган е длъжен да отмени контролирания съдебен акт само в наказателноправната част и прекрати производството по повдигнатото срещу подсъдимия обвинение, а в гражданската част да потвърди, измени или отмени присъдата.

Компетентност за произнасяне по приетия граждански иск, при настъпили основания по чл. 24, ал. 1, т.т. 2-4 НПК, вр. чл. 79, ал. 1 НК има и касационната инстанция. При предявена и разгледана претенция за обезвреда, касационният съд след отмяна на атакувания въззивен съдебен акт /присъда или решение/ в наказателноправната част и прекратяване на производството по наказателното обвинение, следва да приложи разпоредбите на чл. 354, ал. 1, т. т. 1, 3 и 4, вр. ал. 2, т. 5 и ал. 3, т. 2 НПК по отношение на контролирания въззивен акт в гражданскоправната му част. Изложеното формира категорично заключение, че правомощията на въззивния и касационен съд позволяват всяка първоинстанционна присъда, въззивна присъда или въззивно решение да бъде обект на последващ контрол и само в гражданската част, като процесът следва да продължи своето развитие по отношение на приетия граждански иск, в случаите на възникнали основания за погасяване на наказателната отговорност по чл. 79, ал. 1 от НК пред съответния съд .

Ето защо, при прекратяване на наказателното производство от въззивната или касационна инстанции, съгласно основанията по чл. 24, ал. 1, т. 2 - т. 4 НПК, съдът дължи произнасяне по приетия за съвместно разглеждане граждански иск.

3. Принципно, въпросът за изтекла погасителна давност по чл. 110 ЗЗД е такъв по съществото на делото и по основателността на иска. Той е неотносим към предпоставките за упражняване на правото на иск. Давността е институт на материалното право и не засяга субективното право, чиято защита се търси в процеса, а касае само правото на иск. Давността не се прилага служебно /чл. 120 от ЗЗД/, може да бъде прекъсвана или спирана и затова основателността на възражението на длъжника за давност подлежи на установяване в процеса, както и останалите правнорелевантни факти и обстоятелства. При изтичане на погасителната давност се погасява само правото на иск (на принудително изпълнение), не и самото субективно право, чиято защита се търси, поради което носителят му остава активно легитимиран да предяви иска за вземане, погасено по давност. При направено възражение за изтекла погасителна давност, съдът следва да се произнесе със съдебния си акт по съществото на делото, след установяване на фактите във връзка с възражението, изслушване на възражението на другата страна за неизтекъл давностен срок, за неговото спиране или прекъсване и т. н. В тези случаи е незаконосъобразно прекратяването на производството по иска с определение и това се отнася както за първоинстанционното разглеждане на делото, така и за въззивната проверка.

В случаите на погасяване на наказателното преследване на някое от основанията по чл. 79, ал. 1 от НК, съдът може единствено да констатира наличието им и отношението на дееца към настъпилия юридически факт и да прекрати наказателното производство по делото, но има възможност да извърши дължимата проверка във връзка с направеното възражение за давност. Така че, в случаите на решаване на делото по същество и постановяване на присъда (решение), съдът ще може да се произнесе по възражението, като отхвърли иска, ако са налице условията за това.

Въз основа на гореизложените мотиви и на основание чл. 124, ал. 1, т. 1 вр. чл. 130 от Закона за съдебната власт Общото събрание на наказателната колегия на Върховния касационен съд

Р Е Ш И :

1. Съдът се произнася по приетия за съвместно разглеждане в наказателния процес граждански иск, предявен от пострадалия, когато в

хода на първоинстанционното разглеждане на делото и преди постановяването на присъдата настъпи някое от основанията по чл. 79, ал. 1 НК, и наказателното производство бъде прекратено.

2. Въззивната и касационната инстанции се произнасят с решение по приетия за съвместно разглеждане граждански иск, ако някое от основанията по чл. 79, ал. 1 НК настъпи при разглеждането на делото в тези инстанции и наказателното производство бъде прекратено.

3. Възражението за изтекла погасителна давност по чл. 110 ЗЗД по отношение на приетия в наказателното производство граждански иск, е по съществото на делото и съдът се произнася по него с присъдата/решението, като отхвърля иска, ако са налице условията за това.

ПРЕДСЕДАТЕЛ:

/ГРОЗДАН ИЛИЕВ/

/особено мнение/

ПРЕДСЕДАТЕЛИ НА ОТДЕЛЕНИЯ:

ЕЛИЯНА КАРАГЪЗОВА..... ИВАН НЕДЕВ.....

ТАТЯНА КЪНЧЕВА.....

ЧЛЕНОВЕ:**ПЛАМЕН ТОМОВ.....***/особено мнение/***ЕЛЕНА ВЕЛИЧКОВА.....****ЛИДИЯ СТОЯНОВА.....****ЕВЕЛИНА СТОЯНОВА***/особено мнение/***ЛИЛЯНА МЕТОДИЕВА.....****САША РАДАНОВА.....****ВЕРОНИКА ИМОВА.....****КРАСИМИР ХАРАЛАМПИЕВ.....****РУЖЕНА КЕРАНОВА.....***/особено мнение/***ФИДАНКА ПЕНЕВА.....****ЕЛЕНА АВДЕВА.....****НИКОЛАЙ ДЪРМОНСКИ.....***/особено мнение/***КАПКА КОСТОВА.....***/особено мнение/***БИЛЯНА ЧОЧЕВА.....****ЦВЕТИНКА ПАШКУНОВА.....****БЛАГА ИВАНОВА.....****ЖАНИНА НАЧЕВА.....****ПАВЛИНА ПАНОВА.....****СЕВДАЛИН МАВРОВ.....****ТЕОДОРА СТАМБОЛОВА.....***/особено мнение по т.1 и т.2/***МИНА ТОПУЗОВА.....***/особено мнение/***ДАНИЕЛА АТАНАСОВА.....****БИСЕР ТРОЯНОВ.....***/особено мнение/***ПЛАМЕН ПЕТКОВ.....***/особено мнение/***КРАСИМИР ШЕКЕРДЖИЕВ.....***/особено мнение/*

ОСОБЕНО МНЕНИЕ НА СЪДИИТЕ:

1. ГРОЗДАН ИЛИЕВ
2. ПЛАМЕН ТОМОВ
3. ЕВЕЛИНА СТОЯНОВА
4. РУЖЕНА КЕРАНОВА
5. НИКОЛАЙ ДЪРМОНСКИ
6. КАПКА КОСТОВА
7. МИНА ТОПУЗОВА
8. БИСЕР ТРОЯНОВ
9. КРАСИМИР ШЕКЕРДЖИЕВ
10. ПЛАМЕН ПЕТКОВ

Изразяваме особено мнение по извършеното от мнозинството тълкуване по т. 1 и т. 2 на искането и формираните в резултат изводи по приложението на закона. Намираме тези изводи за неправилни, а изложените в тяхна подкрепа съображения за несъответни на духа и разума на закона и на негови конкретни разпоредби, на правната доктрина, на безпротиворечивата до момента задължителна практика на ВКС/ВС и практиката на ЕСПЧ.

Обобщени, съображенията ни за това са следните:

I. По т. 1 от решението:

1. Приетата от мнозинството теза игнорира изцяло принципни положения от правната доктрина, традиция и съдебна практика относно гражданския иск в наказателния процес и неговата съдба при настъпване на основания за прекратяване на наказателното преследване. Противоречието ѝ с предходна и действаща и към момента задължителна съдебна практика ППВС № 1/1955 г., ППВС № 9/1961 г., изм. ППВС № 7/1987 г., ППВС № 1/1981 г. и др.) прави настоящето тълкуване не само неправилно, но и неприложимо.

Тезата на мнозинството не държи сметка за същността на адхезионния наказателен процес, третирайки го като механичен сбор от съединени в едно производство два отделни процеса – наказателен и граждански, които се движат паралелно. Основано на тази неправилна оценка е разбирането за самостоятелността на гражданския иск, пренебрегващо неговия акцесорен характер и зависимостта на неговото развитие и приключване от съдбата на обвинението (в този смисъл вж. Ст. Павлов, „Наказателен процес”, изд. 1979 година, стр. 294, 312).

Поставеният в т. 1 на искането въпрос е бил предмет на тълкуване в предходни постановления на Пленума на Върховния съд (ППВС) и в тълкувателни решения на Общото събрание на наказателната колегия (ОСНК). В тях основна и безспорна изходна позиция е обстоятелството, че основанието на гражданския иск в наказателния процес е деянието, предмет на обвинението. Затова и обвързаността на гражданския иск с обвинението е толкова тясна, че въпросът за неговата основателност изцяло е в зависимост от разрешаването по същество на въпросите, съставляващи предмет на доказване във всеки наказателен процес, вкл. за авторството на деянието, без оглед на правната му квалификация и изобщо на неговата съставомерност и наказуемост, ако то представлява деликт по смисъла на гражданското право. Поради това в практиката е прието, че съдът дължи произнасяне с присъдата си по приетия в наказателния процес граждански иск, **освен ако наказателното производство срещу подсъдимия не бъде прекратено преди постановяването ѝ поради смърт на обвиняемия, изминала предвидената в закона давност, при амнистия.** Тогава „...гражданският иск не се разглежда и се предоставя на гражданския съд да се произнесе по него.” (ППВС № 1/1955 година, „Относно гражданския иск в наказателния процес”, чл. 11-13 от НПК-отм.). Пак там е указано, че само ако наказателното

преследване не бъде прекратено по някоя от причините, посочени по-горе, наказателният съд следва да се произнесе с присъдата си по гражданския иск, независимо дали с нея признава подсъдимия за виновен или за невинен. Посочената в тълкуваните текстове на чл. 11 – чл. 13 от НПК (отм.) законова уредба е напълно идентична по съществото и разума си на решенията, дадени от законодателя в чл. 24, ал. 1, т. 2-4, чл. 84, чл. 88, чл. 307 от сега действащия НПК. В ППВС № 1/1981 година, т. 1 се казва, че „...с прекратяването на наказателното производство отпада и възможността за разглеждане на гражданския иск в наказателния процес. В чл. 64, ал. 3 от НПК е указано, че когато наказателното производство се прекрати, гражданският иск не се разглежда, но може да се предяви пред гражданския съд”. Макар изразено по повод приетата невъзможност гражданският ищец да обжалва определението на първоинстанционния съд за прекратяване на наказателното производство (изобщо), становището относно съдбата на гражданския иск при прекратяване на наказателното производство е недвусмислено в контекста на цялото Постановление. Идентичен подход при тълкуване на въпросите, свързани с приемане на гражданския иск в наказателния процес се констатира и в ТР № 2/2004 година на ОСНК, в което е прието, че развитието на института на гражданския иск в наказателния процес не може да се осъществява във вреда на обществения интерес от своевременно и ефективно наказателно правосъдие (арг. от чл. 64, ал. 2 от НПК), а от гледна точка на достъпа до правосъдие е дължима и преценката доколко участие в производство, което се счита за по-благоприятно от друго, удовлетворява интереса за защита, след като такава предоставя и това друго производство (пред гражданския съд). Посоченото ППВС № 1/1955 година, както и ППВС № 9/1961 година, изм. ППВС № 7/1987 година, не са загубили действието си, макар и постановени при действието на отменения Наказателно-процесуален кодекс от 1952

година (ДВ, бр. 11/05. 02. 1952 година). Независимо от отмяната на тогава действащата правна уредба на материята, те не са отменени и са приложими и към момента поради очевидно идентичния начин на правно регламентиране на материята относно гражданския иск в наказателния процес. Посочените принципни положения са несъмнени и безспорни и в правната ни доктрина (вж. Ст. Павлов, Наказателен процес, изд. 1979 г., стр. 327-328, Р. Радева, Въпроси на гражданския иск в наказателния процес, изд. 1972 г.).

Във всички случаи, прегледът на законовата уредба и съдебната практика дава основание за извода, че решаването на въпроса за гражданската отговорност на подсъдимия за причинената от него с престъплението вреда, когато наказателната му отговорност е погасена, е **обвързано с постановяването на присъда, която дава надлежен отговор на въпросите за деянието, вредата, причинната връзка, вината и противоправността.** Тези елементи от фактическия състав на деликта, са елементи и в четирите групи признаци на състава на престъплението - обективна страна, субективна страна, признаци относно обекта и признаци относно субекта, което е в основата на възможността за общо разглеждане на престъплението и деликта.

2. Даденото от мнозинството тълкуване не държи сметка за също толкова безспорното естество на процесуалните правоотношения по повод гражданския иск в наказателния процес – това е наказателнопроцесуален институт, неразривно свързан с обвинението, макар в основата на иска да стои гражданската претенция за обезвреда, обусловена от едно субективно гражданско право. Гражданският ищец изпълнява наказателнопроцесуална функция, макар и не основна за процеса. И тъй като инкриминираното деяние е основанието както на обвинението, така и на гражданската претенция, те са обвързани и взаимозависими, като основните и водещи са

наказателнопроцесуалните правоотношения по повод обвинението, а процесуалните правоотношения по повод претенцията на пострадалия от престъплението за обезвреда имат акцесорен характер и следват развитието на наказателния процес. Затова и предявяването и развитието на гражданската претенция в наказателния процес се подчинява изцяло на принципите и разпоредбите на НПК. Гражданският ищец съобразява цялата си процесуална активност с разпоредбите на НПК и само доколкото съответната материя не е уредена там, се прилагат разпоредбите на ГПК (чл. 88, ал. 1 от НПК). Цялата материя на доказването, определянето на родовата и местната подсъдност, независимо от размера на иска, вкл. презумпцията за невиновност, допустимите доказателствени средства, инстанционността и пр., се случват по правилата на НПК. С това са свързани някои несъмнени предимства, но също и недостатъци на т. н. адхезионен процес. От една страна, той допринася за относителна бързина при реализиране на правата на пострадалия и постигане на обезщетяване на вредите, за процесуална икономия и икономия на разноски, но от друга страна, провеждането на този съединен процес по правилата на НПК, коренно различни относно тежестта на доказване и допустимите доказателствени средства от правилата на гражданския процес, не винаги благоприятстват гражданския ищец. (Напр., в наказателния процес вината не се презумира до доказване на противното, а се доказва от обвинението и от пострадалия и при незащитима тяхна теза или неуспешна доказателствена дейност, подсъдимият следва да бъде оправдан, а присъдата е задължителна за гражданския съд по въпросите за деянието, противоправността и вината (чл. 300 от ГПК), докато в гражданския процес ответникът по иска е този, който следва да доказва невинността си и ако не успее, дължи обезщетяване на причинената вреда (чл. 45, ал. 2 от ЗЗД).)

3. Няма как да бъде споделено даденото от мнозинството тълкуване във връзка с разпоредбата на чл. 88, ал. 3 от НПК.

Несъмнено е, че настъпването на някое от основанията по чл. 79, ал. 1 от НК в която и да е фаза или стадий от започналото наказателно производство, има за последица прекратяването му на основание общата разпоредба на чл. 24, ал. 1, т. 2 - 4 от НПК, освен ако обвиняемият или подсъдимият, в случаите на ал. 1, т. т. 2 и 3 и на основание ал. 2 от същия текст, направи искане то да продължи. За прекратяването на наказателното производство съдът постановява определение, без да изследва и да се произнася по въпросите за престъплението, вината и отговорността на дееца (чл. 250, ал. 1, т. 1, чл. 289, ал. 1 от НПК). С това той преустановява съдебното разглеждане на делото. Единствено в хипотезата на чл. 24, ал. 2 от НПК и само като резултат от изрично изразена от подсъдимия воля за това, съдът продължава разглеждането на делото и се произнася с присъда, с която решава и въпросът за гражданската отговорност на дееца (чл. 289, ал. 2 от НПК). В този случай, ако намери повдигнатото обвинение за доказано по несъмнен начин, съдът признава подсъдимия за виновен и прилага съответния закон за амнистията или правилата за давността, съгл. разпоредбата на чл. 305, ал. 5 от НПК. Във всички случаи, акцесорността на гражданския иск в наказателния процес предпоставя изхода на делото по облигационното правоотношение като последица от решението по наказателното правоотношение. Когато наказателната отговорност на едно неосъдено лице е погасена и наказателното производство срещу него е прекратено, отпаднало е и основаниято за продължаване на производството по гражданския иск – той „не се разглежда, но може да се предяви пред гражданския съд.” (чл. 88, ал. 3 от НПК). Промяната на текста от 2003 година (ДВ, бр. 50/с. г.) потвърждава този извод. Дори и да се тълкува като рефлекс

от промяната в разпоредбата на чл. 84 от НПК и установяване на възможност за пострадалия и неговите наследници, както и юридическите лица, претърпели вреди от престъплението, да се конституират като граждански ищци едва в съдебното производство, той указва несъмнено на хипотеза на преустановяване на съдебното разглеждане на делото, вкл. и в частта относно приетия граждански иск.

Разпоредбата на чл. 307 от НПК (предишна и напълно идентична разпоредба на чл. 305 от отменения НПК от 1974 година) по никакъв начин не повлиява така направените изводи, напротив – регламентира единствено възможните хипотези на произнасяне по гражданския иск при отпадане на възможността за ангажиране на наказателната отговорност на подсъдимия. Ситуирането на тази разпоредба в раздела „Постановяване на присъдата” не е случайно. Действително „съдът се произнася по гражданския иск и когато признае, ченаказателната отговорност е погасена...”, но такова дължимо произнасяне е възложено на съда и когато оправдае подсъдимия по повдигнатото му обвинение или го освободи от наказателна отговорност, т. е. все хипотези, в които съдът се произнася с крайния си съдебен акт по въпросите за деянието, авторството, вината и отговорността на подсъдимия. Този краен съдебен акт може да бъде само присъда, не и определение за прекратяване на наказателното производство, защото само с нея съдът решава по същество тези въпроси. Или иначе казано, съдът има възможност да се произнесе по гражданския иск в наказателния процес при погасяване на наказателното преследване срещу подсъдимия, единствено в хипотезата на чл. 24, ал. 2 от НПК и като резултат от изрично изразената воля на подсъдимия, когато е продължил разглеждането на делото по реда на чл. 289, ал. 2 от НПК. Аргумент в подкрепа на този извод дава и разпоредбата на чл. 305, ал. 5 във вр. чл. 24, ал. 1, т. 2 и т. 3 от НПК. Прекратяването на

наказателното производство не дава възможност на съда да решава каквито и да било други въпроси по делото, освен тези, свързани със самото прекратяване – произнасяне по веществените доказателства, по мярката за процесуална принуда, по мярката за обезпечаване на гражданския иск, ако такива са взети и пр. (чл. 289, ал. 3 от НПК). Ако обаче подсъдимият бъде оправдан, защото инкриминираното деяние не е извършено изобщо, не е извършено от подсъдимия или не е извършено противоправно или виновно, съдът ще се произнесе по иска, като го отхвърли. Ако подсъдимият бъде оправдан, защото деянието е несъставомерно по текста на закона, по който е внесено или по друг текст на закона, или е ненаказуемо, съдът също дължи произнасяне по гражданския иск с присъдата си, след преценка дали деянието представлява деликт. **Във всички случаи обаче, отговори на тези въпроси могат да бъдат дадени единствено с присъда като краен съдебен акт, но не и с определение за прекратяване на наказателното производство. След прекратяването му, адхезионният процес вече не съществува и затова съдът не може да извършва никакви действия по финализирането му, в т. ч. и по отношение на приетия граждански иск.**

Затова намираме за абсолютно неприемливо даденото от мнозинството тълкуване на разпоредбата на чл. 88, ал. 3 от НПК единствено във връзка с чл. 249 и чл. 288 от НПК – прекратяване на съдебното производство от съдията-докладчик и от съда. В тези случаи се прекратява съдебното разглеждане на делото и то се връща на прокурора за отстраняване на съществени нарушения на процесуалните правила или се изпраща на компетентния съд. Наказателното производство обаче продължава да е висящо и няма никакъв разум точно в тази хипотеза гражданският ищец да се отстранява от участие в него. Със сигурност не това е идеята на законодателя и затова и никога този текст не е прилаган по този начин в съдебната практика.

4. Не споделяме изложените от мнозинството аргументи във връзка с правната фигура на „пострадал“, още повече, че те не подкрепят развитата в решението теза. Тази фигура има някакво самостоятелно процесуално значение в досъдебната фаза на процеса (чл. 75 от НПК), където гражданският иск е недопустим. Самостоятелната ѝ регламентация в отделен раздел от новия НПК (в сила от 29. 04. 2006 година) с нищо не променя разума на закона при настъпване на някое от основанията за прекратяване на наказателното производство в хипотезите на чл. 24, ал. 1, т. 2-4 от НПК. Основната цел на самостоятелното ѝ въвеждане е запазване на правата на пострадалия в досъдебната фаза на процеса, при почти дословното им възпроизвеждане от разпоредбата на чл. 63, ал. 1 от отменения НПК, но при отнета възможност пострадалият да предяви граждански иск в тази фаза на процеса.

5. Не приемаме и позоваването на Директива 2012/29/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 25. 10. 2012 година, влязла в сила на 14. 11. 2012 година, по начина, по който това е направено – изолирано и с оглед на един само текст от Директивата (чл. 16), без да е отчетен общият дух и смисъл на документа и при игнориране на направената в него уговорка за необходимостта от държавни гаранции за обезщетяване на жертвите в хода на наказателното производство, **освен ако в националното право не е предвидено това да бъде постановено в друго производство.** Въобще не е коментирано обстоятелството, че Директивата, като акт на вторичното общностно право, подлежи на транспониране в националното законодателство до 16. 11. 2015 година, ако държавата ни намери необходимост от това. Поначало, Директивата обвързва единствено по

отношение на постигане на определен резултат, има за адресат държавите-членки, като оставя на националните власти свобода при избора на формата и средствата за постигането му и няма пряко приложение, за разлика от Регламента (чл. 288 от ДФЕС). Затова тя няма ръководно значение при тълкуването и прилагането на действащите наказателни норми от правораздавателните органи в страната, както е прието в становището на мнозинството.

6. Позоваването на практиката на Европейския съд по правата на човека (ЕСПЧ) при дефинирането ѝ като категорична и безспорна също не ползва тезата на мнозинството, защото при обективен и пълен анализ на тази практика тя може да бъде определена единствено като противоречива. Отпадането на възможността пострадалият от престъпление да претендира и да получи обезщетение за причинените му вреди в рамките на наказателното производство е предмет на няколко решения на ЕСПЧ, в т. ч. срещу България, част от които са осъдителни. В основата на осъждането са приети нарушения на чл. 6, т. 1, самостоятелно или във вр. чл. 13 от Конвенцията за защита правата на човека и основните свободи (КЗПЧОС) относно правото на достъп до правосъдие и правото на справедливо и публично гледане на делото в разумен срок, т. е. като нарушения на Конвенцията са приети неразумната продължителност на разследването и разглеждането на делото от съда и лишаването на пострадалия от ефективен достъп до съд за разглеждане на неговия иск на гражданска страна (*решение от 10. 02. 2011 година по делото Господинова срещу България*, *решение от 22. 01. 2009 година по делото Динчев срещу България*, *решение от 31. 10. 2008 година, влязло в сила на 02. 01. 2009 година по делото Атанасова срещу България*). В тези случаи разрешаването на гражданската претенция за обезвреда от престъплението е

било възпрепятствано от прекратяване на наказателното производство поради изтичане на предвидената в закона давност за наказателно преследване и междувременно изтичане на общата погасителна петгодишна давност за гражданската претенция за обезщетение. Интерес за настоящето тълкуване представляват няколко основни констатации, например в последното цитирано решение: неприемлива е тезата, че наказателната юрисдикция е длъжна да разгледа гражданския иск, въпреки прекратяването на наказателното преследване (арг. от чл. 64, ал. 3 от НПК - отм.); прекратяването на наказателното преследване е оставило ненакърнени гражданските претенции на ищцата, която е можела да внесе иск пред гражданския съд; гражданската погасителна давност тече независимо от наказателната и се прекъсва с внасяне на иск за обезщетение (арг. от ТР № 5/2006 година на ОСГК и ОСТК на ВКС).

Същевременно, в решението си от 28. 10. 1989 година по *делото Асенов срещу България*, Съдът не е намерил нарушение на Конвенцията, след като жалбоподателят не се е възползвал от възможността да предяви граждански иск за вредите от престъплението пред гражданския съд, каквато възможност принципно е имал. В решението по *делото Фингър срещу България от 10. 05. 2011 година* е прието, че действието на чл. 13 от Конвенцията гарантира на национално ниво наличието на средство за защита на основните права и свободи в нея, независимо под каква форма те могат да се случат във вътрешния правен ред, като ефективността на средството за защита не зависи от осигуряването на благоприятен изход за жалбоподателя. Средството за защита срещу продължителността на производството е ефективно, ако предотвратява твърдяното нарушение или неговото продължаване. В същия смисъл са и пилотните решения по делата *Димитров и Хамънов срещу България от 10 май 2011 година*, които констатираат „системен проблем в

правосъдната система – отсъствието на ефективни правни мерки срещу прекомерната продължителност на гражданските, административните и наказателните дела”.

Изложеното дава основание за извода, че и с оглед разпоредбите на КЗПЧОС, директно приложими като част от вътрешното ни право (чл. 5, ал. 4 от КРБ), постигането на обезщетяване на причинени на пострадалия от престъпление вреди, е **въпрос на национално решение за избора на формата и средствата за това, а прекратяването на наказателното преследване оставя ненакърнено субективното право на пострадалия за обезвреда.**

7. В предложеното от мнозинството тълкуване липсват обсъждане и изводи относно хипотезата на настъпила смърт на дееца, чиито правни последици са различни от тези при другите две хипотези на чл. 79, ал. 1 от НК, тъй като в тази хипотеза вече липсва основен субект на наказателния процес. Липсата на наказателноотговорно лице лишава процеса и от лице, което да понесе гражданската отговорност за деликт, дори ако по делото има данни за такъв. В тази връзка от особено значение е обстоятелството, че подсъдимият, срещу когото е предявен граждански иск и той е приет за разглеждане, няма процесуално качество на граждански ответник. Това следва не само от последователната законова уредба на института (чл. 89 от НПК, чл. 65 от НПК - отм., ДВ, бр. 86/28. 10. 2005 година), но е несъмнено изведено и в правната ни доктрина (Ст. Павлов, Наказателен процес, изд. 1979 г., стр. 332 и сл.). Гражданският ответник в наказателния процес носи гражданска отговорност за вредите от престъплението, предмет на обвинението, на собствено правно основание, извън (и солидарно с)

отговорността на подсъдимия, при хипотезите чл. 47, ал. 2, чл. 48, чл. 49 и пр. от ЗЗД.

II. По т. 2 от решението:

Не могат да бъдат споделени изводите на мнозинството относно правомощията на въззивната и касационната инстанции при настъпване пред тях на някое от основанията по чл. 79, ал. 1 от НК. В Глава XXI и в Глава XXIII на НПК съществува регламент на тези хипотези - в чл. 334, т. 4 от НПК и в чл. 354, ал. 1, т. 2 от НПК. Отпадането на възможността въззивният съд да се занимава по същество с гражданските претенции по делото е иманентна част от решението на съда по чл. 334, т. 4 от НПК, защото след отмяна на присъдата и прекратяване на наказателното производство, този съд не може и не трябва да обсъжда и да се позовава на формирани фактически изводи относно деянието и неговия автор в един отменен, т. е. несъществуващ съдебен акт. Въззивният съд не би могъл да формира и собствени изводи по фактите, макар по принцип да има това правомощие, защото няма как да извърши проверка по надлежността на доказателствените източници и на изводите за правнорелевантните факти в едно прекратено наказателно производство. Затова съдът не може да се произнесе по претенцията на пострадалия за обезвреда, след като не може да реши основните въпроси относно деянието, авторството, вината. Единствената, дължима от съда преценка, е относно приложимостта на правилата за давността, постановена амнистия и наличието/липсата на воля у подсъдимия производството по делото да продължи, въпреки настъпване на основание за погасяване на наказателната му отговорност.

С още по-голямо основание следва да се приеме отпадане на възможността за касационната инстанция да се занимава по същество с

гражданските претенции при настъпване на някое от посочените основания пред нея. Законът ѝ възлага да отмени атакувания съдебен акт (присъда или решение) и да прекрати наказателното производство. Аналогично правомощие има ВКС дори в рамките на извънредния способ за проверка – възобновяването на наказателните дела (чл. 425, ал. 1, т. 2 от НПК). Касационната инстанция обаче не е такава по установяване на факти, по правило не провежда съдебно следствие, а проверява правилното приложение на закона. Тази проверка обаче е невъзможна в рамките на възложеното ѝ правомощие по чл. 354, ал. 1, т. 2 от НПК, което предпоставя единствено установяване на фактите по чл. 79, ал. 1 от НПК и волята на подсъдимия/осъдения по чл. 24, ал. 2 от НПК.

Общото в посочените хипотези при въззивната и при касационната проверка е, че настъпването на някое от погасителните за наказателното преследване основания по чл. 79, ал. 1 от НК – давност, амнистия или смърт на дееца, винаги има за последица отмяна на проверявания съдебен акт и прекратяване на наказателното производство. Несъмнено, тези юридически факти касаят погасяване единствено на наказателната отговорност на дееца (и изпълнението на наказанието, което обаче е извън предмета на настоящето тълкуване) и по принцип не водят до погасяване на неговата гражданската отговорност за непозволено увреждане. Както вече бе отбелязано обаче, елементите от фактическия състав на деликта принципно са включени като елементи на състава на престъплението. Във всеки конкретен наказателен процес те са въведени с обвинителния акт, в чиято обстоятелствена част се посочват „...престъплението, извършено от обвиняемия, времето, мястото и начина на извършването му, пострадалото лице и размерът на вредите,... доказателствените материали, от които се установяват посочените обстоятелства.” (чл. 246, ал. 2 от НПК). Молбата на пострадалия за участие

като граждански ищец произтича изцяло от предявеното обвинение и е тясно свързана с него (чл. 85, ал. 1 от НПК). Основанието на гражданския иск в наказателния процес винаги е извършване на деяние, което притежава признаците на деликт по смисъла на чл. 45 от ЗЗД и нарушава общия принцип да не се вреди другиму, а когато юридическият факт на непозволеното увреждане е определен и в наказателното право като неправомерен, т. е. инкриминиран е като престъпление, общността на техните обективни и субективни признаци стои в основата на адхезионния процес. Отмяната на атакувания по въззивен или касационен ред съдебен акт и последващото прекратяване на наказателното производство лишават контролиращия съд от възможността да извърши каквато и да било проверка по надлежността на формираните изводи по фактите и по приложението на правото. Отмененият изцяло съдебен акт е равнозначен на непостановен (несъществуващ) съдебен акт и никакви негови констатации и изводи не биха могли да бъдат поставени в основата на преценката за наличието или липсата на деликт и неговите параметри. Осъществената от предходната/ите съдебна/и инстанция/и доказателствена дейност няма как да бъде надлежно проверена при прекратяване на наказателното производство, поради което не може да послужи за формиране на собствени изводи по фактите, а това е и невъзможно в рамките на извършвана касационна проверка.

Поради това, при настъпване на някое от основанията по чл. 79, ал. 1 от НК за погасяване на наказателното преследване, имащо за последица прекратяване на наказателното производство, въззивната и касационната инстанции са лишени от възможност да решават каквито и да било други въпроси, вкл. и относно гражданската отговорност на дееца, освен тези, свързани със самото прекратяване.

III. В заключение заявяваме становището си, че направеното от мнозинството тълкуване по поставените в т. 1 и т. 2 на искането въпроси, съдържа некоректно позоваване на норми, документи и практика, основава се на съображения по-скоро за целесъобразност, отколкото за законосъобразност, не държи сметка за десетилетна и безпротиворечива съдебна практика, не отчита особености и характеристики на наказателния процес и неговите същностни различия от гражданския процес относно тежест на доказване, допустими доказателствени средства и пр. Това тълкуване не дава отговор на редица практически въпроси, свързани с естеството на участието и процесуалната активност на прокурора в едно прекратено наказателно производство, с възлагането на разноските по делото, с инстанционната му проверка. То възлага на наказателния съд и на участващия в процеса прокурор задължения, каквито законът не им вменява.

Поради изложените съображения, подписваме тълкувателното решение с особено мнение по т. 1 и т. 2.

1.(ГРОЗДАН ИЛИЕВ)
2.(ПЛАМЕН ТОМОВ)
3.(ЕВЕЛИНА СТОЯНОВА)
4.(РУЖЕНА КЕРАНОВА)
5.(НИКОЛАЙ ДЪРМОНСКИ)
6.(КАПКА КОСТОВА)
7.(МИНА ТОПУЗОВА)
8.(БИСЕР ТРОЯНОВ)
9.(КРАСИМИР ШЕКЕРДЖИЕВ)
10.(ПЛАМЕН ПЕТКОВ)

ЧАСТИЧНО ОСОБЕНО МНЕНИЕ

на съдия Теодора Стамболова,
по т.1 и 2 от ТР № 1 /2012 г., постановено по ТД № 2/2012 г.

Споделям мнението на мнозинството във връзка с основанията по чл.79,ал.1 НК ДАВНОСТ и АМНИСТИЯ и дължимото продължаване на делото по гражданския иск в тази връзка, както и по отношение на решаването на въпроса по т.3 от питането.

Не мога да приема обаче, че СМЪРТТА на подсъдимия води след себе си същите последици за производството по гражданския иск, както при давност и амнистия. И това е така, защото наказателният процес се води срещу живо лице. Когато то почине в хода на делото, без значение в коя част от триинстанционното съдебно производство, смесеният процес /адхезионен/ трябва да бъде прекратен изцяло, тъй като той в същността си остава наказателен такъв.

При прекратяване на наказателното производство в хода на разглеждане на делото пред първостепенен съд поради настъпила смърт на подсъдимия, не може да се разглежда производството в неговата гражданска част, тъй като със смъртта се препятства възможността да се правят релевантни изводи по фактите, а оттам и по правото. Във фактическия и правен мир спира да съществува една от основните страни, която участва в установяване на процесната престъпна фактология и срещу която е насочена гражданската претенция. Нейните наследници, според тезата на мнозинството, в случай, че са приели наследството /а ако са го сторили, може въобще да не са знаели за воденото срещу наследодателя наказателно производство/, заместват починалия подсъдим в продължаващия процес. Но те не са от характер да могат да участват адекватно в установяване на дори и необходим минимум от правнорелевантни факти. Да не говорим, че в случай на наследяване въобще или на отказ от наследство може да се стигне и до това държавата да наследи починалия подсъдим.

По-нататък, казаното важи и при настъпване на смърт във въззивната инстанция, макар и тогава вече да има установени правнорелевантни факти. Това, разбира се, не е абсолютно за второстепенния съд, тъй като той е втора първа инстанция и може да установява различни фактически положения от първоинстанционния съдебен състав-чл.316 НПК.

Трето, при настъпване на смърт на подсъдимия в касационната инстанция вече следва да има ясно установени правнорелевантни факти. Което също не може да се изведе категорично, защото протестът и/или жалбите е възможно да са с развити оплаквания за допуснати съществени процесуални нарушения при събиране на доказателствата, водещи до превратно тълкуване на доказателствения материал и незаконосъобразно приемане на фактите. Това може да наложи връщане на делото за ново разглеждане, при което да липсва една от важните страни по установяване на фактологията- починалият подсъдим. Приемането на вярна фактология винаги предполага и верен извод по правото, което пък е в основата на решаване на основанието и размера на гражданско-правната претенция.

Обобщено казано, при смърт на подсъдимия присъда не може да бъде оповестена, а при второстепенно и третостепенно разглеждане на делото постановена такава се отменя, защото деецът вече го няма въобще и не може да се установи деянието му, нито да се направи преценка дали поначало съществуват предпоставки за ангажиране на наказателната му отговорност.

Предвид гореизложеното, намирам, че смъртта трябва да бъде третирана различно от останалите предпоставки по чл.79,ал.1 НК, с оглед продължаване на разглеждане на делото в гражданската част след прекратяване на наказателното производство. Затова подписвам настоящото тълкувателно решение по т.1 и 2, изразявайки настоящото особено мнение.

СЪДИЯ ТЕОДОРА СТАМБОЛОВА